

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ЗБІРНИК

**НАУКОВИХ ПРАЦЬ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА**

Серія соціально-педагогічна

В и п у с к 39

**Кам'янець-Подільський
2024**

УДК: 378.4(477.43):376.1(082)
ББК: 74.58(4 Укр)
З-41

Рецензенти:

Алла ЯРОШЕНКО, доктор філософських наук, професор, Директор Навчально-наукового інституту молодіжної та сімейної політики і соціальної роботи Українського державного університету імені Михайла Драгоманова;

Юрій БРИНДКОВ, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Хмельницького національного університету;

Віннічук О.В., кандидат політичних наук, доцент, завідувач кафедри політології та філософії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Редакційна колегія:

Атаманчук П.С., доктор педагогічних наук, професор; **Вайнола Р.Х.**, доктор педагогічних наук, професор; **Вержиковська О.М.**, кандидат педагогічних наук, доцент; **Гевчук Н.С.**, кандидат педагогічних наук, доцент; **Кучинська І.О.**, доктор педагогічних наук, професор; **Мельник Л.П.**, кандидат педагогічних наук, доцент (відповідальний редактор); **Мендерецький В.В.**, доктор педагогічних наук, професор; **Миронова С.П.**, доктор педагогічних наук, професор; **Опалюк Т.Л.**, доктор педагогічних наук, доцент (відповідальний редактор); **Опалюк О.М.**, кандидат педагогічних наук, доцент; **Рудевич І.Л.**, кандидат психологічних наук, доцент; **Співак В.І.**, кандидат психологічних наук, доцент.

*Рекомендовано Вченою радою
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(протокол № 4, від 25.04.2024 року)*

З-41 Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна / За ред. Л.П. Мельник, Т.Л. Опалюк. Вип. 39. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський : Видавель Ковальчук О.В, 2024. 228 с.

Електронна версія збірника доступна за покликанням:

URL: <https://zb-socped.kpnu.edu.ua>

До збірника увійшли наукові статті, де висвітлені актуальні питання теорії, історії та практики соціального захисту, досліджено методологічні засади соціальної допомоги у кризових ситуаціях, обґрунтовано корекційні та психологічні основи здійснення соціальної підтримки.

Збірник наукових праць адресовано фахівцям соціальної сфери та суміжних наук, докторантам та аспірантам, магістрантам і студентам, які навчаються за відповідним профілем, а також усім, кому небайдужа доля вразливих категорій населення.

Збірник зареєстрований рішенням Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення від 22.02.2024 № 44. Ідентифікатор медіа № R40-02510

УДК: 378.4(477.43):376.1(082)
ББК: 74.58(4 Укр)

Камбур А.В. Співпраця між професіоналами різних галузей в соціальній роботі під час кризових ситуацій	65
Костюшко Г.О., Чекалкіна О.М. Організація соціальної підтримки учасників бойових дій і членів їхніх сімей: теоретичні засади	69
Котелевець А. М., Нохріна І. С. Волонтерська діяльність, як засіб формування соціальної успішності студентів	74
Лютий В.П. Методологічна готовність фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг людям з інвалідністю та їхнім сім'ям	79
Лякішева А.В., Смолянська Ю.В. Зміст, форми та методи первинної соціальної профілактики булінгу в учнівському середовищі	88
Лях Т.Л., Кузнєцов М.Л. Потреби людей похилого віку в умовах воєнного стану	94
Марціновська І.П., Касіян Н.Р. Особливості соціалізації дитини з розладами спектру аутизму в інклюзивному середовищі	98
Марціновська І.П., Присяжна Л.Р. Формування у дітей із розладами спектру аутизму когнітивних стратегій поведінки	104
Мельник Ж.В., Локтіонова С.О. Базові ознаки та функції державних інститутів у системі соціальної допомоги	108
Мельник Ж.В., Никонюк М.В. Впровадження цифрових інструментів у забезпеченні доступу до соціальних послуг сімей, які перебувають у СЖО	113
Мельник Л.П., Білий С.С. Проблеми працевлаштування молоді в сучасних умовах	117

3. Градова Ю.В. Булінг в Україні: проблема очима дитини. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2021. С. 41-47.

4. Мар'яновська В.В. Булінг: вітчизняний та закордонний досвід. *Review of transport economics and management*, 2019, вип. 2(18). С. 147-154.

5. Тютюнник О.В. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактики наркотичної залежності серед старшокласників : монографія. Черкаси : ФОП Гордієнко Є.І., 2014. 350 с.

Liakisheva A.V., Smolianska Yu.V. CONTENT, FORMS, AND METHODS OF PRIMARY SOCIAL BULLYING PREVENTION IN THE SCHOOL ENVIRONMENT

Summary. The article analyzes the content, forms, and methods of primary social bullying prevention. Social prevention of school bullying is interpreted as a system of social education measures aimed at creating an optimal social situation for the development of children and adolescents, preventing aggression, teasing, etc. The content of primary bullying prevention involves the formation of a system of competencies in students regarding this negative phenomenon, its consequences, and ways to avoid it. Primary social prevention methods include informing, setting an example, "peer-to-peer," and others. Among the forms, we identify quests, flashbacks, role-playing games, debates, brainstorming, and others.

Key words: bullying, social prevention, student community, methods, forms, content.

УДК 316.346.32

Тетяна ЛЯХ,
к.п.н., професор кафедри соціальної педагогіки та
соціальної роботи,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
t.liakh@kubg.edu.ua
Максим КУЗНЕЦОВ,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності Соціальна робота,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
mlkuznietsov.fpsrso23m@kubg.edu.ua

ПОТРЕБИ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Лях Т.Л., Кузнєцов М.Л. Потреби людей похилого віку в умовах воєнного стану. Повноцінна життєдіяльність людей похилого віку, як і будь-якої іншої категорії населення, передбачає задоволення різнопланових потреб. Люди похилого віку потребують соціальної підтримки та сторонньої допомоги задля задоволення власних потреб. Після повномасштабного вторгнення росії в Україну вони опинилися в складних життєвих обставинах через бойові дії,

окупацію та вимушене переселення. Отже, суспільство має взяти на себе відповідальність щодо вирішення питань соціальної допомоги, соціального захисту, соціальної підтримки, матеріального забезпечення людей похилого віку, що відповідатиме їхнім потребам.

Ключові слова: потреби, люди похилого віку, воєнний стан, соціальна підтримка, соціальний працівник.

Вступ. Через повномасштабне збройне вторгнення 24 лютого 2022 року росії на територію нашої держави ситуація для людей похилого віку різко змінилась та загострилася. Майже всі люди похилого віку залишилась на території України, перебуваючи за місцем постійного проживання чи внутрішнього переміщення. Водночас, значна частина зазначеної категорії належить до групи самотніх людей і тому, у подальшому, вони потребуватимуть не лише соціальної підтримки, але й додаткових соціальних послуг, як от: соціальна послуга з догляду вдома. Така послуга надається за місцем проживання (вдома) людей похилого віку та полягає у наданні допомоги в самообслуговуванні.

Мета статті. Визначити та охарактеризувати найбільш актуальні потреби людей похилого віку в умовах воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Шляхи реалізації потреб людей похилого віку в сучасних умовах досліджувала О. Грибко; соціальні аспекти реалізації потреб людей похилого віку у сучасному українському суспільстві вивчала Р. Джуган; особливості організації соціальної роботи з людьми похилого віку в Україні та за кордоном розглядали Н. Труш, Л. Якубова; питаннями соціальної допомоги людям похилого віку в умовах воєнного стану опікувалася О. Черевата; послугу вдома як інструмент деінституалізації соціального обслуговування вразливих категорій населення та тих, хто перебуває у складних життєвих обставинах аналізували Р. Горчинський, Т. Лях, В. Петрович [3]; міждисциплінарний підхід у наданні інтегрованих соціальних послуг в Україні вивчали К. Лунь, Т. Спіріна [6]; сприйняття людей похилого віку суспільством та стереотипи, які склались відносно них аналізує Л. Тюття; напрями та завдання соціальної роботи з людьми похилого віку, а також проблеми самотності людей похилого віку розглядає А. Капська.

Результати дослідження Соціальна робота є практичною діяльністю, яка постійно розвивається, адже має відповідати потребам отримувачів соціальних послуг, зокрема, людей похилого віку. Соціально-економічна, політична ситуація у країні спонукає соціальних працівників шукати нові підходи щодо надання соціальної підтримки та допомоги людям похилого віку [1].

Грунтуючись на принципах соціальної роботи щодо людей похилого віку, їхніх вікових особливостях, можемо виділити конкретні завдання, які покладені в основу практико орієнтованої соціальної роботи: природно-культурні, соціально-культурні, соціально-психологічні. Варто зауважити, що соціальна робота з людьми похилого віку має сприяти їхній самореалізації та подоланню наслідків зміни соціальних ролей, культурному та духовному розвитку [4].

На думку А. Уокера, послуги, які надаються людям похилого віку мають відповідати їхнім потребам [7]. Водночас, більшість підходів до роботи з людьми похилого віку не відповідають їхнім нагальним потребам.

Закон України «Про соціальні послуги» наголошує, що люди похилого віку мають право на отримання комплексу інтегрованих соціальних послуг, які спрямовані на покращення їхньої життєдіяльності, соціальної адаптації, залучення до проактивного життя в громаді: юридичні, економічні, психологічні, медичні, психосоціальні, соціокультурні [5].

Інтегровані соціальні послуги окреслюють комплексний підхід до задоволення потреб людей похилого віку та розв'язання проблем, зумовлених повномасштабним збройним вторгненням росії на територію України. Своєчасне надання соціальних послуг сприятиме профілактиці виникненню проблемних життєвих ситуацій у мікро та макро середовищі. Такий комплексний підхід до надання соціальних послуг людям похилого віку дає можливість оточити їх необхідною підтримкою й турботою [6]. Соціальні послуги спрямовані на подолання людьми похилого віку складних життєвих обставин задля їхньої повноцінної життєдіяльності й задоволення основних потреб. Люди похилого віку можуть отримувати соціальні послуги вдома, у спеціальних закладах, установах тощо.

Надання соціальної послуги з догляду вдома є досить новою формою такої послуги, ґрунтуючись на професіоналізмі фізичної особи, яка дотримуючись норм законодавства та державного стандарту, надає соціальної послуги. Водночас, надавачами такої послуги можуть бути близькі родичі, знайомі, сусіди отримувача послуг [3].

Соціальна робота з людьми похилого віку в Україні передбачає широкий спектр різноманітних послуг та форм їх надання, включаючи стаціонарні, напівстаціонарні та позаінституційні моделі.

Для соціальної сфери, яка опікується вразливими категоріями населення, війна в Україні стала досить суттєвим викликом, адже вона завдала значної шкоди Україні (психологічна, матеріальна, фізична). Особливо, вона негативно впливає на життєдіяльність людей похилого віку, які сьогодні потребують допомоги соціальних працівників.

На думку О. Безпаленко [2], держава повинна зосередитися на соціальному захисті людей похилого віку, враховуючи численні соціокультурні умови для розвитку їхнього потенціалу.

Міністерство соціальної політики України, враховуючи виклики сьогодення, надало роз'яснення щодо принципів організації надання соціальних послуг в умовах воєнного стану, посиляючись на ст. 18 Закону України «Про соціальні послуги» [5], яка передбачає, що ведення випадку, при наданні соціальних послуг, при загрозі життю чи здоров'ю людини не застосовується.

Враховуючи воєнний стан в Україні, для аналізу потреб людей похилого віку варто зосередитися на ключових аспектах. Люди похилого віку зазнають соціально-економічні та соціально-психологічні проблеми, труднощі у самообслуговуванні, можуть втратити соціальні зв'язки через зниження

соціальної активності, віддалення від дорослих дітей, друзів, знайомих, відбувається соціально-психологічна, морально-ціннісна дезадаптація в соціумі через зміну системи соціальних установок і цінностей і, як наслідок, самотність та самоізоляція, низька якість життя, обмеженість самореалізації [3].

Мотивуючи людей похилого віку до проактивної життєвої позиції, варто залучати їх до суспільно корисної діяльності, до освіти та сфери активного дозвілля. Адже для багатьох людей похилого віку є потреба у визнанні, у реалізації можливості задоволення основних життєвих потреб, у залученні до освітнього простору, оскільки старість є етапом розвитку людини і саме на цьому етапі у неї є потреба розвиватися у відповідності до своїх інтересів і потреб.

Також, сьогодні у людей похилого віку є потреба у використанні Інтернет технологій у повсякденному житті, що дає можливість отримання необхідної інформації щодо подій у світі.

Висновки. Отож, на сьогодні ситуація в Україні характеризується складною політико-економічною ситуацією, руйнуванням надій, браком перспектив як у населення загалом, так і у людей похилого віку зокрема. Водночас, необхідно наголосити, що реалізація потреб людей похилого віку відбувається через формальні (підтримка державних інституцій передбачених законодавством) та неформальні (догляд вдома, підтримка з боку членів родини та громадських організацій) мережі підтримки.

Список використаних джерел

1. Актуальні питання соціальної роботи : навч. посіб. / О. Денисюк та ін. ; ред.: О. Епель, Т. Лях, І. Силантьєва. Ужгород : РІК-У, 2023. 420 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/374582040_Aktualni_pitanna_socialnoi_roboti/related#fullTextFileContent
2. Безпащенко О. В. Вектори соціальної політики для України в умовах викликів війни. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: Економіка та управління. Київ, 2022. № 1(4). С. 3-8.
3. Горчинський Р. А., Лях Т. Л., Петрович В. С. Соціальна послуга догляду вдома як інструмент деінституалізації соціального обслуговування. Ввічливість. Humanitas. 2022. № 5. С. 13–19. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.5.2>
4. Енциклопедія освіти / ред. В. Г. Кремень. 2-ге вид. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.
5. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII : станом на 27 квіт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 29.03.2024).
6. Спіріна, Т. П., Луць, К. О. (2021). Надання інтегрованих соціальних послуг в Україні: міждисциплінарний підхід. Інноваційна педагогіка : науковий журнл. Вип. 40. 215-218. DOI: https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/4_0.45
7. Walker A. Why involve older people in research? Age and Ageing. 2007. September. Vol. 36. Issue 5. P. 481–483. <https://doi.org/10.1093/ageing/afm100>

Liakh T.L., Kuznetsov M.L. NEEDS OF THE ELDERLY IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW

Summary. A full-fledged life of the elderly, like any other category of the population, involves the satisfaction of various needs. Elderly people need social support and outside help to meet their own needs. After the full-scale Russian invasion of Ukraine, they found themselves in difficult life circumstances due to hostilities, occupation and forced resettlement. Therefore, society should take responsibility for solving the issues of social assistance, social protection, social support, material support of the elderly, which will meet their needs.

Key words: needs, elderly people, martial law, social support, social worker.

УДК: 316.614-053.4-056.34:373-056.2/.3

Ірина МАРЦІНОВСЬКА,

**к.п.н. ст. викладач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка**

Irinam110519@gmail.com

Неля КАСІЯН

**здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальності Спеціальна освіта,**

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

soob22.kasiiian@kpmu.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ З РОЗЛАДАМИ СПЕКТРУ АУТИЗМУ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Марціновська І.П., Касіян Н.Р. Особливості соціалізації дитини з розладами спектру аутизму в інклюзивному середовищі. Стаття присвячена проблемі особливостей соціалізації дітей із розладами спектру аутизму (далі – РСА). Окреслено форми комунікації дітей із аутизмом. Зазначено стратегії реалізації, щодо соціалізації дітей з РСА. Охарактеризовано роль і значення середовища в процесі соціалізації особистості. Описано інклюзивне освітнє середовище як частину соціуму. Визначено вплив сім'ї на соціалізацію дитини з РСА.

Ключові слова: соціалізація; комунікація; розлади спектру аутизму; інклюзивне навчання.

Вступ. Входження в суспільство дітей з розладами спектру аутизму потребує спеціальних умов, тому ця проблема надзвичайно важлива. Звичайні, для нас, шляхи опанування необхідними вміннями самообслуговування та отримання шкільної освіти, є важкодоступними для дітей з РСА. Це пов'язано із високою вразливістю психіки та неможливістю встановлення й розширення комунікативної взаємодії з людьми.